

habr – strom roku 2009

Habr obecný – *Carpinus betulus* L., dřevina mezi lesníky obecně známá, a přece pěstebně opomíjená. V literatuře se více dozvíme o tom, jak habr hubit, než jak jej pěstovat. Jaké má místo v našich lesích a jaká je jeho budoucnost?

2 ZÁKLADNÍ ÚDAJE O HABRU

- 1 3 Podívejme se nejprve na jeho základní charakteristiky. Je to strom středních rozměrů se štíhlou metlovitou korunou. Nápadná je hladká, šedě mramorovaná kůra na (často) svalcovitém kmeni. V našich podmínkách dosahuje výšky až 26 m a průměru kmene výjimečně až 1 m. Obvykle ale dosahuje menších dimenzí, což je dáno jednak stanovištěm, jednak sociálním postavením v porostu. Důležité je také, zda se jedná o jedince semenného, nebo vegetativního původu.
- Obvykle se habr dožívá 120–150 let, výjimečně 300–400 let. Kmen nebývá často průběžný, větve

odstávají v ostrém úhlu. Jedná se o dřevinu jednodomou, plodící v porostu zhruba od 40 let. Plody (oříšky) se dostávají každoročně a udržují si klíčivost 2–3 roky. Mladé rostliny rostou několik let zvolna, později rychleji než buk. Kořenový systém je bohatý, na hlubokých půdách srdčitý nebo panohovitý, jinak spíše mělký a na mělkých půdách trpí vývraty. Pro habr je charakteristická silná a dlouho přetrvávající pařezová výmladnost a schopnost snášet dlouhodobý okus zvěří a sestřihávání. Pro tuto vlastnost je využíván do živých plotů. Opad listů má dobré meliorační účinky díky svému snadnému rozkladu.

— Habr je dřevina na našem území relativně mladá. Šířil se od východu po vnějším okraji karpatského oblouku. Do lesů postupně pronikal v průběhu subboreálu (před 4500–2500 lety) a obsazoval polohy zejména smíšených doubrav a suťových lesů, jejichž se stal součástí. V Evropě má podobný areál jako buk, ale zasahuje více na východ, kde lépe snáší kontinentální klima. Například ve známém Bialowiežském pralese nahrazuje buk. V České republice je dřevinou především nížin a pahorkatin. Prosazuje se zejména tam, kde je nějakým způsobem znevýhodněn buk. Výškové rozpětí zastoupení habru se udává od 200 do 700 m n. m. Rozhodující jsou nadmořské výšky 200–400 m. Na mapě potenciální přirozené vegetace ČR bychom lesy se zastoupením habru našli především v Moravských úvalech, v Polabí a Poohří a ve všech navazujících pahorkatinách (s výjimkou vlhčích lužních poloh). Navazují na pásmo bučin, kde se ještě habr může vyskytovat, ale buk je dominantní.

— Jaké jsou ekologické nároky habru? Především je to dřevina snášející stín, ne však v takové míře jako buk. Dobře zastíňuje půdu a vytváří spodní patro doubrav. Obvykle dává přednost vlhčím stanovištěm, snese i občasné záplavy, takže může růst i v sušších částech luhu (jilmová doubrava, jilmová jasenina). Je schopen růst i na suchých, slunných a vysychavých stanovištích. Má střední nároky na půdu, vyhýbá se jen kyselým a chudým podkladům. Nejvíce mu vyhovují hlubší, kypřejší a vlhčí půdy. Je odolný vůči klimatickým výkyvům, netrpí mrazy ani suchem a vydrží i v mrazových kotlinách. Občas trpívá mykózami listů, roztoči, z hub např. dřevomorem kořenovým.

— Dřevo habru je tvrdé, těžké, špatně štípatelné, ale málo trvanlivé. Největší význam má jako palivo, protože je velmi výhřevné. Další využití má jako speciální technické dřevo například k výrobě nástrojů, v modelářství; používalo se v kolářství. V současnosti lze na našem trhu kromě paliva obchodovat i habrovou kulatinu.

1 por. skupina 511 A9
habr semenného původu
může vytvářet kvalitní kmen

2 por. skupina 511 A09
světlna po odstranění silného
habru s náletem listnatých
dřevin

3 por. skupina 511 A9
nárost habru a přimíšených
dřevin

HISTORIE POROSTŮ

Neznáme přesné potenciální zastoupení habru v našich lesích, ale lze předpokládat, že je vyšší než jsou současné odhady. O jeho výskytu svědčí také místní názvy nebo názvy obcí (Habry, Habrůvka, Hrabyně, Habří apod). Habr je součástí smíšených listnatých porostů. Ovlivňování lesů lidskou činností (pastva, toulavá těžba, nevhodné lesnické zásahy) vedlo k převládnutí habru až na čisté porosty. Habr byl součástí pařezin a sdruženého (středního) lesa. S převodem lesů na vysokokmenný tvar a zaváděním především smrku došlo k jeho potlačování. V současnosti je obvykle trpěn jako příměs nebo využíván jako krycí etáž dubových porostů.

PĚSTOVÁNÍ HABRU

Pro pěstování habru je podstatný jeho původ. V případě jedinců vzniklých pařezovou výmladností nelze očekávat zvláštní kvalitu ani vzrůst. Takovéto stromy mají smysl tam, kde není primární produkční funkce nebo tam, kde počítáme s produkcí paliva – v pařezině nebo ve sdruženém lese. Tyto historické tvary lesa mají mnohdy význam z hlediska ochrany přírody – jsou na ně vázány např. některé vzácné druhy hmyzu. Ve vhodných podmínkách (především sdružený les) mohou být zajímavou alternativou pro drobné vlastníky lesa (produkce palivového i užitkového dříví). Habr se obvykle těží naholo v krátkém obmětí bez zvláštní pěstební péče.

— Zcela jinou kvalitu poskytují jedinci semenného původu. Takto vzniklé stromy mohou mít kvalitní průběžný kmen. Při výchově mladých porostů je důležité dodržování pěstebních zásad pro listnaté porosty. Odstraňovat předrostlíky a obrostlíky, podporovat příměs ostatních dřevin a ponechávat porost dostatečně hustý. Zdá se, že je vhodné mírné přistínění shora a vytváření takového prostředí, kde se stromky táhnou vzhůru za světlem. Vytváří se štíhlý hladký kmen a omezuje se tak nutnost pěstebních zásahů. V probírkách je žádoucí podpořit

cílové stromy včetně příměsí ostatních dřevin. Obvykle pracujeme se smíšenými porosty, ve kterých habr není prvořadý. Přesto i zde lze jistě za vhodných podmínek pěstovat habr na kvalitu.

PŘÍKLADY Z PRAXE

Pokusím se uvést několik příkladů ze svěřeného revíru Běstvina (LS Nasavrky). Porosty se zastoupením habru se nachází na úpatí Železných hor a částečně i na hlavním hřebeni v pásnu bučin.

por. skupina 517 A8
převažuje habr

— V porostní skupině 511 A9 (soubor lesních typů 2H + mírné ovlivnění vodou z okolí) došlo v roce 1993

k uschnutí skupiny smrků (cca 0,10 ha). Plocha byla podrostlá zcela nepatrným náletem habru s příměsí dalších dřevin. Habr začal velmi rychle odrůstat a v současnosti tvoří vyspělou mlazinu s příměsí (viz str. 5 obrázek 3). V jiné části porostu s převahou dubu dochází ke spontánnímu vzniku spodní etáže habru. V současnosti dosahuje výšky 8–10 metrů. V sousedství se také nachází méně tvárná a košatá úroveň habry silných dimenzí – zde se jedná zřejmě o dluhy ve výchově porostu. Jejich odstraněním dochází ke vzniku drobných světlín, které umožňují zmlazení dřevin zastoupených v okolí (viz str. 5 obrázek 2).

— Vedlejší porostní skupina 511 A12 (SLT 2H) je ukázkou skupinovitě obnovy dubu letního po odstranění spodní etáže habru (viz obrázek str. 7). Důležité je značné prosvětlení z důvodu ohrožení dubových semenáčků padlím. Plocha s etáží habru je prakticky bez zmlazení.

— Dalším příkladem je porostní skupina 517 A8 (SLT 4A). Vznikla zřejmě převládnutím habru při obnově porostu. Ten zde má zastoupení 45 % a tvoří horní i spodní etáž (viz obrázek str. 6). Dalšími dřevinami jsou jasan, javory, buk a dub, které habr většinou předrůstají. Výchovu jsou podporovány přimíšené dřeviny a kvalitní habr. Zásahy směřují do úrovně. Cílem bude vytvoření stanoviště vhodného porostu a snížení zastoupení habru. Díky obnově pod clonou by habr neměl být dominantní. Nejvitálnější zmlazení na těchto stanovištích má jasan, který je schopen snášet delší zastínění.

— Zajímavým porostem je lokalita zvaná Habřina. Jedná se o enklávu listnatého lesa o výměře zhruba 16 ha. Hlavní porostní skupina 508 B10a (SLT 2D + další exponované a vodou ovlivněné) má zastoupení habru 25 % (dub 40, lípa 25, cer 10 + další listnaté včetně jasanu a jilmu). Habr tvoří převážně krycí etáž dubu a ceru, na bohatších stanovištích je také v úrovni a dosahuje odpovídajících dimenzí (hmotnatost přes 1 m³). Hustý nárost tvoří pouze v porostním okraji vlivem bočního světla. Může zde plnit jak funkci produkční, tak výplňovou a výchovnou.

— Ve svém okolí znám také mnoho drobných listnatých lesíků se zastoupením habru. Vyznačují se (na rozdíl od smrkových porostů) vysokou ekologickou stabilitou a nevyžadují žádnou intenzivní péči.

ZKUŠENOSTI ZE ZAHRANIČÍ

V letošním červnu měla skupina českých lesníků možnost zúčastnit se Evropského kongresu Pro Silva ve Freudenstatdtu v SRN (Schwarzwald). Součástí programu byly i ukázky hospodaření na různých lesních majetcích. Část našich lesníků měla možnost navštívit obecní les

Neuried v Hornorýnské nížině (průměrná roční teplota 10 °C, srážky 750 mm). Hospodaří se zde v porostech tvrdého luhu se zastoupením dubu. Pěstování dubu vyžaduje intenzivní výchovu. Dub sice přináší vysoké výnosy, zároveň vyžaduje i vysoké náklady. Správci lesa nechali mnohé plochy nalétnout habrem, klenem a dalšími dřevinami. Při výšce porostu 12 m vybrali cílové stromy, které 1–2 zásahy uvolnili, aby podnítili jejich tloušťkový přírůst. Habr v takových porostech dosahuje výšek 30 m a délky kmene až 20 m. Takto vzniklá hladká bezsuká kulatina (výřezy minimální délky 15 m) je prodávána firmě na výrobu kladívek do klavírů. Cena kulatiny dosahuje 300 eur za plnometr. Při minimalizaci pěstebních nákladů je finanční efekt z takto pěstovaných porostů větší než z dubových s intenzivní (ale drahou) výchovou.

VÝZNAM HABRU

Habr má nesmírný význam pro pěstování dubových porostů. Velice dobře se ekologicky doplňuje s dubem. Nejenže tvorbou spodní krycí etáže kryje kmeny dubu, ale také udržuje příznivé vlhčí mikroklima porostu. Svým stínem zabraňuje zabuřnění půdy, udržuje ji v příznivém stavu a vytváří podmínky pro dlouhodobé zmlazování. Přirozená obnova dubu je v takovýchto porostech snadnější a odebráním habru lze řídit clonu porostu pro odrůstání náletu. Intenzita clonění závisí také na tom, zda se pohybujeme v porostech dubu zimního, nebo letního. Z Německa je známo, že dub se může dlouhodobě zmlazovat ve skupinách o velikosti 500–2000 m². Obdobou prostorové výstavby porostů dubohabřin je i jejich kořenový prostor, který je optimálně vyplněn. Dub s kůlovými kořeny je doplněn habrem

s mělčí kořenovou soustavou. V dubových porostech na bohatších půdách vzniká spodní etáž habru spontánně a není třeba ji nákladně vytvářet. Také v jehličnatých porostech dochází ke zmlazování habru. Zde je především žádoucí využívat jeho melioračních účinků, zvláště na bohatších půdách.

— Na bohatších stanovištích lze počítat s habrem jako produkční dřevinou (viz obrázek str. 4). Podmínkou je semenný původ a podpora kvalitních jedinců. Důležité je podrobné hospodaření a práce se světlem, aby se mohly uplatnit i další dřeviny.

— V době probíhající klimatické změny vystupují do popředí příznivé ekologické vlastnosti habru a jeho schopnost růst v poměrně extrémních podmínkách. Navíc k jeho zmlazování dochází bez náročných opatření. Jde jen o to tento fakt vhodně využít.

ZÁVĚR

Habr si jistě zaslouží větší pozornost než doposud. Důvody jsou pro to jak ekologické, tak ekonomické. Dřevo habru může nacházet uplatnění jako speciální technické dřevo. Rostoucí význam má i jako palivo. Díky zvýšenému zájmu o palivové dříví se dnes listnaté porosty mohou stát rentabilními již v poměrně mladém věku. Lesnictví tak může přispět svým dílem k tvorbě trvale obnovitelných zdrojů energie souběžně s tvorbou ekologicky stabilních lesů.

— Budu rád, když tento článek podnítl další kolegy k předání jejich provozních zkušeností s habrem – kladných i záporných.

— Děkuji kolegovi ing. Tomáši Vrškovi za poskytnutí informací z exkurze v rámci Evropského kongresu Pro Silva.

por. skupina 511 A12
celkový pohled do zmlazovaných ploch – nálet a nárost dubu, habru, buku, smrku, borovice ad.